

Warszawa, dn. 20.05.2024 r.

Prof. dr hab. med. Paweł Krajewski
z Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej WUM
ul. W.Oczki 1, 02-007 Warszawa

RECENZJA

rozprawy doktorskiej **mgr Joanny Drath**

Analiza wzorów obrażeń u osób zmarłych w dwóch nazistowskich obozach koncentracyjnych z czasów II Wojny Światowej: KL Stutthof i KL Treblinka I

Sporządzona zgodnie z uchwałą Rady Naukowej Dyscypliny Nauki Medyczne Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie z dnia 02.06.2023 r.

Dysertacja została sporządzona w języku angielskim na podstawie trzech opublikowanych prac:

Drath J, Machalski G, Holicki M, Dowejko J, Szargut M, Spradley K, Parafmiuk M, Ossowski A.

Skeletal evidence of the ethnic cleansing actions in the Free City of Danzig (1939-1942) based on the KL Stutthof victims analysis. Science and Justice,

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2023.02.003>.

Impact Factor: 1.993 Ministry points: 100

Drath J, Jarzecka-Staperek J, Lisman D, Szargut M, Jasinski ME, Spradley K, Parafmiuk M, Ossowski A.

Slaughtered like animals. Revealing the atrocities committed by the Nazis on captives at Treblinka I by skeletal trauma analysis. Humanities & Social Sciences Communications,

DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02002-4>.

Impact Factor: 3.5 Ministry points: 20

Drath J, Jarzecka-Staperek J, Zacharczuk J, Lisman D, Cytacka S, Szargut M, Bulut O, Spradley K, Jasinski ME, Parafmiuk M, Ossowski A.

Perpetrators from Treblinka: interdisciplinary investigations of seven single graves with "Trawniki Men". Heritage Science, DOI: <https://doi.org/10.1186/s40494-024-01184-7>.

Impact Factor: 2.843 Ministry points: 140

Sumaryczny Impact Factor tych prac wynosi 8.336 i 260 punktów MEiSW

Jak wynika z załączonych do pracy oświadczeń, udział doktorantki w ich tworzeniu wynosił około 30%.

Układ pracy jest typowy dla tego typu dysertacji.

W części poprzedzającej wskazane publikacje, w trzystronicowym wstępie autorka przedstawia mechanizm złamań kości czaszki oraz zarys problematyki związanej z oceną momentu wystąpienia urazu w odniesieniu do chwili zgonu jak również podstawy wnioskowania na podstawie przebiegu i rodzaju złamań o możliwościach prób rekonstrukcji okoliczności i warunków ich powstania.

Kolejny rozdział stanowią sformułowane przez autorkę trzy hipotezy badawcze:

1. Postawiono hipotezę, że wszystkie ofiary z obu obozów wykazują spójne wzorce urazów okołosmiertnych, co wskazuje na nałożenie ścisłych protokołów egzekucji. Hipoteza ta opiera się na założeniu, że w obozach egzekwowano systematyczne instrukcje dotyczące egzekucji ofiar.

2. Zakłada się, że wśród ofiar nie zostaną wykryte żadne złamania obronne, co sugeruje, że były one świadome zbliżającej się śmierci i nie stawiały oporu podczas egzekucji. Hipoteza ta opiera się na założeniu, że ofiary nie były w stanie lub nie zdecydowały się sprzeciwić egzekucji, prawdopodobnie ze względu na świadomość nieuchronności ich losu.

3. Analiza wzoru urazu okazuje się kluczowa we wnioskowaniu o przyczynie śmierci na podstawie szczątków szkieletowych, nawet w zespołach mieszanych.

Następnie Doktorantka sformułowała następujący cel badań:

„Głównym celem badań było dokładne zbadanie i interpretacja wzorów urazów okołosmiertnych widocznych w szczątkach szkieletowych osób, które zginęły w dwóch niemieckich nazistowskich obozach: KL Stutthof i KL Treblinka I.”

Kolejny rozdział zawiera informacje dotyczące źródeł materiału badawczego i zastosowanych metod w poszczególnych pracach. W części zawierającej wyniki znajdują się szerokie, ogólne streszczenia wyników prac uzupełnione dobrze dobraną dokumentacją fotograficzną.

W dalszej części pracy znajdują się kopie wymienionych prac.

Pierwsza z wymienionych prac obejmuje ekshumację i analizę szczątków ludzkich znajdujących się w dwu sarkofagach znajdujących się pod pomnikiem w muzeum w Stutthof i zostały przeprowadzone w 2018 r. Materiał stanowiły przemieszane kości ludzkie, wśród których stwierdzono obecność ponad 400 elementów zidentyfikowanych jako kości długie i czaszki (ich liczbę określono na minimum 34). W oparciu o ten materiał podjęto próbę stworzenia profili biologicznych ofiar (wiek, płeć) oraz analizę genetyczną. Powiązanie tych

metod nie potwierdziło obecności szczątków osobników płci żeńskiej, wiek zmarłych oceniono na powyżej 18 roku życia. Analizie zmian pourazowych poddano jedynie szczątki wykazujące zmiany urazowe okołosmiertne (uraz świeżej uwodnionej kości). Zmiany oceniano morfologicznie oraz weryfikowano przy pomocy tomografii komputerowej. W obrębie czaszek w 18 przypadkach na 34 stwierdzono obecność zmian pourazowych w zdecydowanej większości ślady tępych urazów w postaci liniowych lub koncentrycznych złamań, nadto w kilku przypadkach wykazano obrażenia postrzałowe, również wielokrotne. W obrębie szkieletu postkranialnego stwierdzono trzy przypadki złamań kości ramiennej. Ze względu na ograniczoną liczbę próbek odstąpiono od analizy statystycznej ograniczając się do podejścia opisowego.

Druga z prac dotyczy analizy obrażeń kośćca szczątków ofiar ujawnionych w jamie grobowej w Miejscu Straceń obozu koncentracyjnego Treblinka I. W trakcie eksploracji stwierdzono obecność dwu warstw szczątków. Szczątki były częściowo rozfragmentowane, przemieszane. Poddano je analizie antropologicznej i genetycznej. Materiał obejmował ponad 8600 fragmentów kostnych, na podstawie ilości czaszek, prawych kości biodrowych i prawych kości łokciowych oceniono liczbę ofiar na minimum 49. Szczątki poddano analizie antropologicznej stwierdzając obecność obrażeń okołosmiertnych na 34 czaszkach (w tym na sześciu ślady ostrego narzędzia, czterech obrażenia postrzałowe, 29 ślady urazu zadanego tępym narzędziem) nadto 15 zuchwach, trzech kościach krzyżowych, pięciu kościach łokciowych, czterech kości biodrowych, dwu kości piszczelowych, dwu kości ramieniowych, czterech kości udowych, dwunastu łopatek, obojczyka, kręgosłupa żeber i śródreźca. Średnia ilość śladów urazów u poszczególnych osób wahała się pomiędzy 2,5 a 3,5.

Nadto oceniano zmiany chorobowe układu kostnego, w pojedynczych przypadkach stwierdzając porowatość kości czaszki, hypoplazję szkliwa, ogniska lityczne w kręgosłupie i miednicy mogące odpowiadać zmianom niedoborowym i metabolicznym. Ze względu na ograniczoną liczbę próbek odstąpiono od analizy statystycznej ograniczając się do podejścia opisowego.

Trzecia praca dotyczy badań siedmiu pochówków odkrytych podczas badań archeologicznych parkingu zlokalizowanego przy Muzeum w Treblince. Poszczególne szczątki znajdowały się w oddzielnych, drewnianych trumnach, częściowo z zachowanymi rzeczami osobistymi, mundurami, metalowymi i plastikowymi elementami (wieńce), przy czym jeden z nich nosił ślady wcześniejszych badań a jeden próby rabunku. W oparciu o analizę antropologiczną i genetyczną stwierdzono płeć męską zaś wiek oceniono od 18 do 49 lat. W obrębie dwu z pochówków stwierdzono ślady urazów okołosmiertnych w tym w jednym

przypadku ślady trzech postrzałów czaszki spowodowanych amunicją o podobnym kalibrze, w drugim przypadku obrażenia czaszki spowodowane tęym narzędziem oraz obecność tkwiącego w rzeźce prawego kolana pocisku lub odłamku. W obrębie zachowanego kośćca pozostałych zwłok nie stwierdzono obecności śladów urazów okołosmiertnych. Na podstawie sposobu pochówku oraz obecności wymienionych artefaktów przyjęto, że byli to strażnicy obozowi. Ze względu na ograniczoną liczbę próbek odstąpiono od analizy statystycznej ograniczając się do podejścia opisowego.

W oparciu o uzyskane wyniki doktorantka sformułowała wnioski stanowiące odpowiedzi na zagadnienia zawarte w hipotezach badawczych i celu pracy:

1. W obu badanych próbach urazy okołosmiertne czaszki były powszechne, występując w 53% zachowanych czaszek w próbie Stutthof i 70% w próbie Treblinka.

2. W materiale ze Stutthofu tylko trzy kości potyliczne wykazywały złamania okołosmiertne, przy czym większość punktów uderzenia znajdowała się powyżej linii runda kapelusza lub na kości potylicznej. Sugeruje to możliwość egzekucji od tyłu lub ataku z zaskoczenia.

3. W materiale z Treblinka złamania okołosmiertne zaobserwowano również na kościach postkranialnych, takich jak kość łokciowa, łopatką, obojczyki i śródreżce. Ponadto liczne zmiany urazowe występowały na kościach twarzy, w tym szczęki i żuchwy, co wskazuje, że ofiary mogły zostać poddane silnemu pobiciu w chwili śmierci.

4. Różnorodność urazów zaobserwowanych w obu próbkach sugeruje udział wielu agresorów w procesie zabijania, a nie regulowany przez państwo proces egzekucji.

5. Analiza wzorców urazów okazała się kluczowa we wnioskowaniu o przyczynie i sposobie śmierci na podstawie materiału szkieletowego. Zaleca się dalsze badanie wzorców urazów okołosmiertnych poprzez badania fraktografii kości i włączenie wyników radiologii kości do procesu analizy.

Dysertacja uzupełniona jest adekwatnie dobranym do tematu badań, aktualnym piśmiennictwem, liczącym 38 pozycji, w większości anglojęzycznych, zaś piśmiennictwo poszczególnych publikacji liczy po około 80 pozycji.

Praca jest przejrzysta i czytelna, bardzo starannie przygotowana pod względem graficznym i edytorskim.

Moje wątpliwości jako recenzenta budzi włączenie do cyklu ostatniej pracy dotyczącej analizy szczątków zwłok funkcjonariuszy obozowych, którzy nie należą do grupy ofiar - więźniów obozów. Również jako medyk sądowy uważam, że oparte na stosunkowo nielicznym materiale badawczym próby uogólniania wyników rekonstrukcji okoliczności zgonów uzyskanych na podstawie jedynie obrażeń stwierdzonych w obrębie układu kostnego (punkt 2 i 4 wniosków) może prowadzić do nadinterpretacji, np. wielokrotnie spotykamy się z tego typu obrażeniami

zadanymi przez jednego sprawcę zwłaszcza dysponującego odpowiednim narzędziem i przewagą fizyczną, zaś charakter obrażeń przemawia że przyczyną zgonów badanych ofiar były przede wszystkim skutki pobicia z użyciem tępego twardego narzędzia, nie egzekucje.

Powyższe wątpliwości nie zmieniają mojej oceny, że z punktu widzenia medyka sądowego, praca jest ciekawa, jej cele zostały sformułowane prawidłowo, zastosowano prawidłową i adekwatną do materiału metodykę badawczą.

Podsumowując uważam, że praca mgr Joanny Drath „*Analiza wzorów obrażeń u osób zmarłych w dwóch nazistowskich obozach koncentracyjnych z czasów II Wojny Światowej: KL Stutthof i KL Treblinka I*” spełnia kryteria stawiane dysertacjom naukowym na stopień doktora nauk medycznych, określone w art 187 Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce t.j. Dz.U. 2023 poz. 742 z późniejszymi zmianami.

W związku z tym mam zaszczyt przedstawić Radzie Naukowej Dyscypliny Nauki Medyczne Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie wniosek o dopuszczenie mgr Joanny Drath do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

z wyrazami szacunku

P. Skojewski